

PODOABE PENTRU GÂT REPREZENTATE PE STATUETELE ANTROPOMORFE ALE COMPLEXULUI CULTURAL CUCUTENI -TRIPOLIE

Senica ȚURCANU

În cei peste 125 de ani de la descoperirea așezării eponime de pe Cetățuia de la Cucuteni literatura de specialitate privitoare la acest complex cultural a cunoscut o creștere exponențială de la simple note de semnalare a unor descoperiri, până la întinse monografii de stațiuni arheologice, monografii regionale și volume de studii tematice. Referiri succinte la podoabele cucutenienilor au fost făcute în numeroase rapoarte de săpături sau lucrări consacrate altor subiecte, dar până în acest moment acestea nu au constituit obiectul unei lucrări de sinteză. Au fost prezentate, în general, împreună cu diverse alte piese de mici dimensiuni sau cu ocazia publicării lor în cadrul unor tezaure¹, acordându-li-se rareori o atenție specială². Abia în ultimii ani

-
- 1 V. Dumitrescu, *Le dépôt d'objets de parure de Hăbășești et le problème des rapports entre les tribus de la civilisation de Cucuteni et les tribus des steppes pontiques*, în *Dacia*, N. S., 1, 1957, p. 73-96; T. Sulimirski, *Copper Hoard from Horodnica on the Dniester*, în *Mitteilungen der Anthropologischen gesellschaft in Wien*, XCL Band, 1961, Wien, p. 91-97; G. P. Sergheev, *Rannetripol'skij klad u. S. Kărbuna*, în *SA*, 1, 1963, p. 135-151; V. Ursachi, *Les dépôts d'objets de parure énéolithiques de Brad, com. Negri, dép. de Bacău*, în *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, eds. V. Chirica, D. Monah, BAI, IV, Iași, 1990, p. 335-386; V. Dergačev, *Karbunskij klad*, Chișinău, 1998; S. J. Sztáncsuj, *The Early Copper Age Hoard from Ariușd (Erősd)*, în *Cucuteni. 120 ans des recherches. Le temps du bilan/120 Years of Research. Time to sum up*, eds. Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah, Piatra-Neamț, 2005, p. 85-105.
 - 2 H. Dumitrescu, *Connections Between the Cucuteni-Tripolie Cultural Complex and the Neighbouring Eneolithic Cultures in the Light of the Utilization of Golden Pendants*, în *Dacia*, N. S., V, 1961, p. 69-93; S. Marinescu-Bîlcu, M. Cărciumaru, *Colliers de Lithospermum purpureo-coeruleum et de "perles" de cerf dans l'Énéolithique de Roumanie dans le context Central- et Sud-Est européen*, în *Préhistoire Européenne*, 2, 1992, p. 70-88.

remarcăm anumite preocupări care vizează obiectele de podoabă global³ și din materii dure animale, în special⁴.

Situația este surprinzătoare deoarece importanța împodobirii corpului omenesc cu diverse obiecte de podoabă a fost explicit subliniată în multe mitologii. Pe lângă aceasta, analiza multivalentă a pieselor de podoabă poate furniza informații esențiale privind gradul de civilizație, nivelul economico-social și cultural-cultural atins de o anumită comunitate. Ele reprezintă, în anumite cazuri, rodul schimburilor și a influențelor generate de contactul dintre mai multe populații – și implicit culturi – și ilustrează existența unor rețele extinse și extrem de active de schimb, multe în zone care se află la mii de kilometri depărtare.

În absența unei abordări unitare, ne-am propus, în cadrul unui proiect mai amplu⁵ studiul acestei categorii de piese. Din nefericire, pentru cultura Cucuteni lipsesc o serie de date care ne-ar fi fost de un real ajutor. Este vorba de absența majorității informațiilor din contextele primare de descoperire ale podoabelor. Prin această afirmație, avem în vedere faptul că lipsa înmormântărilor ne privează de o serie amplă de date referitoare la tipurile de obiecte de podoabă (ca ansambluri, îndeosebi) cât și la poziționarea acestora pe corp. În compensație există o sursă destul de bogată care ne poate oferi date dacă nu de nuanță, suficient de cuprinzătoare, despre tipurile de obiecte de podoabă și poziționarea lor pe corpul uman. Este vorba despre statuetele antropomorfe care, alături de diverse reprezentări plastice antropomorfe figurate pe ceramică dar și de alte piese antropomorfizate constituie o sursă credibilă capabilă să

3 S. C. Enea, *Some Observations on the Neolithic and Aeneolithic Ornaments in the Romanian Area*, în *Tyragetia*, S. N., III (XVIII), 1, p. 133-155; A. Niculiță, *Obiecte de podoabă din aur și argint descoperite la monumentele din epoca eneolitică și a bronzului (după materialele din fondurile MNAIM)*, în *Tyragetia*, S. N., III (XVIII), 2009, 1, p. 157-168 (în lb. rusă).

4 C. Beldiman, D.-M. Sztancs, *Les objets de parure en matières dures animales de la culture Cucuteni: le dépôt de Hăbășești, dép. de Iași*, în *Cucuteni. 120 ans des recherches. Le temps du bilan/120 Years of Research. Time to sum up*, eds. Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah, Piatra-Neamț, 2005, p. 107-115; Idem, *Matière, artefact, symbole. Dents percées et imitations dans les dépôts d'objets de prestige de la culture Cucuteni*, în *Itinera in Praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno*, ediderunt V. Cotiugă, F.-A. Tencariu, G. Bodi, Iași, 2009, p. 137-153; C. Beldiman, D.-M. Sztancs, D.-L. Buzca, *Date recente privind plastica antropomorfă eneolitică din materii dure animale aparținând culturii Cucuteni-Ariușd*, în *Arta antropomorfă feminină în preistoria spațiului carpato-nistrean*, volum dedicat memoriei prof. dr. doc. Ilie Borzic, editori: V. Chirica, G. Bodi, BAI, XIII, Iași, 2010, p. 221-256.

5 Tema proiectului nostru este *Obiectele de podoabă cucuteniene din spațiul carpato-nistrian. Aspecte tipologice, funcționale și simbolice*. Cercetare finanțată prin proiectul *Științele socio-umaniste în contextul evoluției globalizate – dezvoltarea și implementarea programului de studii și cercetare postdoctorală*, cod contract: POSDRU/89/S/1.5/61104, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

ne ajute în reconstituirea obiceiurilor de port cucuteniene. Deși, de obicei, zeitățile pantheonului cucutenian sunt înfățișate în „sacra nuditate rituală”, uneori, artizanii cucutenieni nu au rezistat tentației de a împodobi divinitatea cu piese vestimentare, coafuri sau podoabe bine cunoscute de ei, în diferite grade de stilizare. S-a apreciat că imaginile divinităților au fost împodobite de către artiștii cucutenieni cu cele mai prețioase bijuterii cunoscute sau create de către aceștia⁶.

Lucrarea noastră își propune să realizeze o analiză a podoabelor pentru gât figurate pe plastica antropomorfă cucuteniană, doar tangențial studiate de către cercetătoarea leningrădeană A. P. Pogoșeva și de către cercetătorul ieșean D. Monah în lucrările lor dedicate plasticii antropomorfe a acestui complex cultural⁷. Această importantă sursă de documentare, coroborată cu informațiile furnizate de analiza pieselor propriu-zise, ne permite să vizualizăm tipurile de podoabe pentru gât cunoscute de către comunitățile cucuteniene⁸.

Dorim să subliniem faptul că doar o mică parte din podoabele cucutenienilor au ajuns până la noi. Au existat, cu siguranță, pe lângă piese de podoabă realizate din semințele unor plante (deja documentate prin descoperiri arheologice) și podoabe realizate din diverse alte materiale de origine vegetală (flori, frunze, lemn, scoarță/coajă de copac) sau animală (puf, pene, piele, blană), posibil textile (țesături decorative) sau fire de natură diversă, poate o gamă mai largă de piese realizate de os, corn, melci și scoici care, datorită materialelor de natură organică sau foarte friabile din care erau realizate, nu au ajuns până la noi. Aceiași afirmație poate fi făcută și privitor la piesele metalice. Numărul lor – cunoscut astăzi – nu reflectă corect realitatea istorică și datorită faptului, unanim acceptat, că materia primă din care au fost realizate a fost reutilizată⁹.

În preambulul lucrării noastre facem o scurtă trecere în revistă a tipurilor de podoabe pentru gât cunoscute din cadrul descoperirilor arheologice¹⁰. Avem

- 6 D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, BMA, III, Piatra-Neamț, 1997, p. 199 (la ilustrație: Monah, 1997).
- 7 A. P. Pogoșeva, *Antropomorfnaja plastika Tripol'ja*, Novosibirsk, 1983; Eadem, *Die Statuetten der Tripolie-Kultur*, în *Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, 7, 1985 (la ilustrație: Pogoșeva, 1985); D. Monah, *op. cit.*
- 8 Realizarea acestei lucrări ar fi fost mult îngreunată dacă nu am fi beneficiat de înțelegerea și amabilitatea unor colegi care ne-au permis accesul direct la materialele provenite din propriile lor cercetări sau din colecțiile instituțiilor pe care le coordonează. Le mulțumim, și pe această cale, doamnelor C.-M. Lazarovici, S. Marinescu-Bilcu și M. Diaconescu și domnilor Gh. Dumitroaia, D. Boghian, S. Ignătescu, I. Mareș, C.-E. Ursu și A. Melniciuc. Desenele din acest material au fost realizate și/sau transcrise de către A. Corciovă, iar fotografiile de către M. Neagu și de subsemnata.
- 9 *Descoperiri arheologice din Germania*, selectate și comentate de Svend Hansen. Vadmecum al expoziției de fotografii, Berlin, 2011, p. 30.
- 10 Subiectul a fost detaliat în S. Țurcanu, *Obiecte de podoabă cucuteniene: coliere și pandantive*, în *Al VI-lea simpozion Cucuteni 5000 redivivus - Științe exacte și mai puțin exacte*, Lucrările celui de-al VI-lea simpozion Cucuteni 5000 redivivus - Științe exacte și mai puțin exacte, 8

în vedere atât tipurile de colierele ca și tipurile mari de pandantive.

Ținând cont de materia primă din care erau realizate, de ocurența acestora de-a lungul întregii preistorii, pe baza descoperirilor arheologice, putem clasifica tipurile de coliere cucuteniene astfel: coliere realizate din forme naturale adaptate, dintre care menționăm: cochiliile (fie că sunt de scoici, fie de melci) perforate sau transformate prin prelucrare, dinții perforați, osul, semințele de plante și coliere realizate din materiale obținute ca urmare a dezvoltării performanțelor economice: ceramica și metalul (cuprul și aurul). Este vorba atât de mărgelile/perle de diferite tipuri dar și de saltaleoni.

Dacă se poate realiza o sistematizare a tipurilor de coliere existente în Cucuteni în funcție de materia primă din care erau realizate, atingerea acestui obiectiv în cazul pandantivelor, folosind aceleași criterii, ar îngreuna foarte mult încercarea noastră, clasificarea devenind extrem de stufoasă. Avem în vedere faptul că același tip de pandantiv a fost realizat din materiale extrem de diverse. În acest context considerăm mult mai facil de utilizat o sistematizare folosind în special criteriul formei de la care ne-am abătut în câteva cazuri speciale. Astfel, ca pandantive specifice complexului cultural Cucuteni-Ariușd-Tripolie cităm pandantivele „en violon” cu variantele lor schematizate, pandantivele discoidale (cunoscute și sub numele de discuri ornamentale) și pandantivele inelare, pandantivele din colț de mistreț, la care adăugăm pandantivele cu forme excentrice al căror repertoriul este destul de variat.

Ținem să facem, de asemenea, precizarea că fiecare dintre piesele componente ale colierelor prezentate cu excepția mărgelilor/perlelor propriuzise ar fi putut constitui un pandantiv de sine-stătător. Dinții de animale și replicile lor din os puteau constitui, de asemenea, piesa centrală a unui colier, înțelegând prin acesta un fir de natură vegetală, animală sau chiar metalică de care era atârnat pandantivul. Descoperirile de piese izolate cunoscute în aproape toate stațiunile cucuteniene nu pot fi decât astfel interpretate.

Colierele realizate din scoici, melci, os, piatră, dinți perforați de animale și imitațiile lor din os, mărgelile din ceramică și aramă, pandantivele *en violon* sau discurile ornamentale de diferite forme și dimensiuni, pandantivele cu forme excentrice, alcătuiau somptuoase decorații figurate mai mult sau mai puțin la gâtul și pe corpul statuetelor. Este clar că aceste reprezentări nu constituie rodul imaginației artiștilor cucutenieni. Descoperirile din cadrul tezaurilor sau rarele descoperiri de natură excepțională din cadrul cercetărilor arheologice sistematice dovedesc că ele reflectă o realitate despre care au ajuns până la noi foarte puține date.

Putem face o primă sistematizare a podoabelor pentru gât figurate pe

corpul statuetelor cucuteniene prin împărțirea lor în coliere propriu-zise, coliere prezentând un pandantiv central și decorații pentru gât sofisticate (vezi tabelul 1).

Pentru toate tipurile de reprezentări remarcăm, după caz, trei sau patru modalități de realizare: incizie, impresiuni, pictură, modelare plastică. Considerăm că folosirea uneia sau a alteia dintre modalitățile de redare a podoabelor era dictată nu numai de simțul artistic al fiecărui meșter artizan ci și de anumite canoane specifice respectivei perioade de evoluție a culturii.

• COLIERE PROPRIU-ZISE   □ INCIZATE   • SIMPLE • DUBLE • TRIPLE • CVADRUPLE □ PRIN IMPRESIUNI   • SIMPLE • DUBLE □ PICTATE   • SIMPLE • DUBLE • TRIPLE □ APLICATE/ MODELATE PLASTIC   • SIMPLE • DUBLE • TRIPLE • COLIERE CU PANDANTIV CENTRAL   □ CU CARACTER EXPLICIT □ CU CARACTER IMPLICIT • DECORAȚII PENTRU GÂT SOFISTICATE   □ INCIZATE □ PICTATE □ APLICATE / MODELATE PLASTIC
Tabelul 1. Tipuri de podoabe pentru gât reprezentate pe plastica antropomorfă cucuteniană

Am considerat **coliere propriu-zise** toate reprezentările redând șiraguri aproximativ uniforme, fără nici un element central sau deosebit. În cadrul acestora se poate face o altă diferențiere. Există coliere alcătuite dintr-un singur șirag, din două, trei sau chiar patru șiraguri. Și dimensiunea lor diferă. Există

coliere care sunt realizate în jurul gâtului, la baza gâtului, altele atârnă pe piept pentru ca mai rar, unele să ajungă până aproape de talie.

După cum este cunoscut, în faza A a culturii majoritatea statuetelor sunt decorate cu incizii. În acest context colierele propriu-zise realizate în tehnica inciziei ca și cele realizate prin impresiuni sunt aproape inexistente. Probabil faptul că ele ar fi fost mai greu observabile a determinat folosirea fie a modalităților de realizare prin pictură (mai rar) fie, mai frecvent, a modelării plastice. Putem cita o singură excepție, o piesă de la Răucești¹¹ (fig. 4/7), care are figurat la gât un colier propriu-zis, simplu, în formă de V, realizat prin impresiuni circulare cu un diametru de 2-3 mm.

Lipsește reprezentările plastice ale unor podoabe reprezentate în jurul gâtului. Sunt însă frecvente cele realizate la baza gâtului, care atârnă pe piept în unul, două sau mai multe șiraguri. Ele pot să fi fost reprezentări ale tuturor tipurilor de piese propriu-zise amintite mai sus. Modalitățile lor de realizare par să fi fost cel puțin două. Este vorba, în primul rând de realizarea unor mici suluri de argilă simple (fig. 1/3, 7), duble (fig. 1/2, 4) sau chiar triple (fig. 1/9) care au fost aplicate pe corpul statuetelor. În unele situații sulurile de argilă au fost ușor aplatizate sau chiar transformate în benzi (Trușești¹² – fig. 1/1) iar în rare cazuri, asupra lutului moale din care erau realizate aceste reprezentări, s-a intervenit cu o muchie tăioasă pentru a transmite impresia de colier fragmentat, compus din mai multe elemente (Ruginoasa – fig. 1/5). Unele piese, simple, duble sau triple, au fost aranjate una lângă alta dând impresia unei podoabe realizate pe un suport dur, eventual chiar a unui colan (fig. 1/6, 7). Din păcate însă, piese de acest gen nu sunt documentate în cadrul descoperirilor arheologice cucuteniene. În alte situații modalitatea neuniformă de realizare și aplicare a sulurilor de argilă dă impresia că șiragurile aceluiași colier se suprapun, se împletesc între ele, reușind să inducă senzația de reprezentare a unei podoabe mobile, realizată pe un suport maleabil (cităm pentru ilustrare o descoperire din zona Moldovei¹³ – fig. 1/2). Deosebită este modalitatea de redare a unui colier de la Ruginoasa (fig. 1/8). Grosimea acestuia, variabilă și relativ considerabilă în partea centrală, neobișnuită pentru acest gen de reprezentări, redă un colier vizibil masiv. Dintre piesele propriu-zise care ar fi putut fi astfel ilustrate plastic am sugera scoicile. Un colier din scoici ar fi putut fi redat în această reprezentare.

Pentru fazele A-B și B, cea mai frecventă modalitate de realizare a colierelor

11 Gh. Dumitroaia, *Plastica antropomorfă din așezarea cucuteniană de la Răucești- „Munteni”*, jud. Neamț, în *Mem.Ant.*, XV-XVII, 1983-1985, 1987, p. 22-23, fig. 5/3.

12 M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, A. C. Florescu, *Trușești, monografie arheologică*, București-Iași, 1999, p. 500, fig. 353/5 (la ilustrație: Petrescu-Dîmbovița et alii, 1999).

13 N. Berlescu, *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de Istorie a Moldovei*, în *Arh.Mold.*, II-III, 1964, p. 68, pl. I/1.

propriu-zise o constituie incizia. Este modalitatea cea mai simplă de realizare a acestor reprezentări: în lutul moale s-a trasat conturul colierului dorit (fig. 2/1-3; 3/3, 4; 5/1-3, 5-6). Acesta putea fi simplu (fig. 2/3; 3/4; 4/2), dublu (fig. 2/2; 3/2; 4/2), triplu (fig. 2/1; 4/3) sau chiar cvadruplu (fig. 4/1). Uneori liniile care redau podoaba sunt îngrijit trasate, cu o mână sigură (fig. 4/1, 3); alteori, conturul unui colier apare trasat stângaci, oarecum neglijent (fig. 4/2). Extensia și poziționarea acestor podoabe este diferită. Există piese realizate în jurul gâtului (fig. 4/6; 2/2), la baza gâtului (fig. 2/3; 4/1-3) dar și pe piept (fig. 3/4; 4/5).

La acest nivel cronologic există coliere incizate prezentând pe tot conturul lor mici incizii perpendiculare (fig. 3/1, 5-6). A fost realizată astfel o reprezentare a unor piese de podoabă care, în opinia noastră, ar fi putut fi ilustrarea în plastica antropomorfă a colierelor din dinți perforați de animale sau ale imitațiilor acestora.

O altă modalitate de realizare a colierelor simple în fazele A-B și B o reprezintă impresiunile (fig. 3/2, 7; 4/4). Impresiunile au fost realizate, de asemenea, în lutul moale, cu ajutorul unui artefact cu o secțiune rotundă, variabilă, posibil din os, lemn sau chiar aramă. Au fost astfel reprezentate atât coliere simple cât și duble care reușesc să comunice impresia de podoabe compuse din elemente distincte, mici mărgel/perle care ar putea fi redarea unor piese din ceramică, scoici prelucrate, aramă sau chiar piatră sau os.

Interesant de remarcat este faptul că reprezentările realizate prin cele două tehnici (incizia și impresiunile) nu ajung niciodată până la nivelul abdomenului. Ele sunt realizate în special pe gât, la baza gâtului și, rareori, ajung până la piept.

În ceea ce privește reprezentările realizate cu ajutorul picturii, ele au fost folosite rareori încă de la nivelul fazei A (la Scânteia¹⁴ – fig. 6/5), sunt aproape inexistente în faza A-B (cităm o piesă de la Traian-Dealul Fântânilor¹⁵ – fig. 5/3), pentru ca în faza B să constituie un motiv relativ frecvent (amintim piesele de la Costești – R. Moldova, Volodimirivka, Koszylowce¹⁶: fig. 5/1-2; 6/1-4, 6). Este folosită pictura atât pentru realizarea unor decorații pentru gât (fig. 5/1, 3; 6/3-4), cât și la baza gâtului (fig. 6/1), mai rar pe piept (fig. 5/2; 6/5) și putem cita câteva piese antropomorfe cu coliere care ajung până la talie (fig. 6/6).

În cazuri excepționale colierele realizate prin pictură le dublează pe cele realizate prin incizii sau impresiuni. O piesă deosebită care ilustrează această

14 C.-M. Mantu, S. Țurcanu, *Catalog*, în *Scânteia. Cercetare arheologică și restaurare*, catalog de expoziție, editori: V. Chirica, C.-M. Mantu, S. Țurcanu, Iași, 1999, nr. catalog 199, p. 108 (la ilustrație: Mantu, Țurcanu, 1999).

15 D. Monah, *op. cit.*, p. 381, fig. 129/2.

16 *Ențiklopedia Tripolskoi țivilizații*, tom I, eds. M. Ju. Videiko, N. B. Burdo, Kiiiv, 2004, p. 50-75 (la ilustrație: ETT)

tehnică este o statueta androgină de la Mărgineni¹⁷ (fig. 7/1). Bustul statuetei este împodobit cu trei coliere incizate dublate de alte trei coliere realizate prin pictură cu culoare neagră. Situația nu este singulară. Pentru ultima fază de evoluție a culturii putem cita și alte descoperiri de piese care prezintă la gât coliere incizate sau realizate prin impresiuni dublate sau apărând alături de altele, pictate (fig. 7/2).

Toate cele trei culori folosite la decorarea ceramicii (roșul, negrul și albul) au fost utilizate și pentru redarea podoabelor pentru gât. Dacă ar fi să detaliem acest aspect, putem remarca că aceleași modalități de realizare și de scoatere în evidență a motivelor decorative utilizate pentru ceramică sunt folosite și pentru podoabe. Astfel, în faza A, pe o piesă de la Scânteia, colierul este cruțat din angoba alb-gălbui a statuetei pictată cu roșu (fig. 6/5). În faza B podoabele sunt pictate, ca și motivele decorative fie cu negru-brun, fie, în unele cazuri, cu roșu, pe angoba alb-gălbui sau pe fondul roșu din ardere care are rolul de scoatere în evidență, în negativ, a unor reprezentări de podoabe (ca în cazul pieselor de la Ghelăiești)¹⁸ (fig. 7/3).

În cea de-a doua mare grupă de podoabe pentru gât: **colierele cu pandantiv central** am inclus două tipuri de reprezentări: una cu un caracter explicit și o a doua cu un caracter implicit. În primul caz este vorba de colierele, diferite ca formă și dimensiune, care prezintă în partea centrală un pandantiv; reprezentările implicite presupun doar redarea prin incizie sau pictură, la gâtul sau pe pieptul statuetelor, a unor pandantive de diverse tipuri, fără a include și reprezentarea colierului de care acestea sunt suspendate.

Încă de la început trebuie să remarcăm un fapt oarecum surprinzător. Acest tip de podoabe apare reprezentat numai în plastica antropomorfă a fazei A a culturii Cucuteni. Din punctul de vedere al descoperirilor arheologice și în fazele A-B și B ale culturii au fost descoperite pandantive de diferite forme și dimensiuni realizate din materiale diverse. Dispar însă reprezentările lor pe statuetele antropomorfe.

Ca modalități de realizare toate reprezentările explicite ale unor coliere cu pandantiv central sunt modelate plastic, constituind aplicații pe corpul statuetelor, bineînțeles înainte de ardere.

În ceea ce privește reprezentările implicite, acestea sunt realizate în special prin incizie, rareori fiind pictate. În anumite situații inciziile sunt adânci, alteori sunt realizate cu o finețe și o atenție deosebită. Uneori anumite piese reușesc să comunice măiestria și mâna sigură a artizanului lor.

Ce tipuri de pandantive au fost reprezentate? În primul rând menționăm pandantivele „**en violon**”. Cunoscută și sub denumirea de idoli plăți de tip

17 D. Monah, *op. cit.* fig. 181/1, 213.

18 *Ibidem*, p. 384, fig. 132/2.

troian sau statuete plate „en violon”, acestea reprezintă piesele de podoabă cucuteniene despre care s-au exprimat cele mai diverse opinii¹⁹. Termenul este, din păcate, utilizat pentru a denumi piese cu o morfologie extrem de diversă interpretate ca fiind variante, mai mult sau mai puțin stilizate, ale aceluiași tip primar. Materia primă din care erau realizate este extrem de diversă. Este vorba, în primul rând de ceramică dar și de metal (cupru, aur), os, corn și chiar piatră.

Cronologic, acestea apar în perioada Precucuteni III-Cucuteni A₄ cu o slabă ocurență la nivel A-B.

Funcțional, ar fi putut fi purtate la gât sau cusute pe diverse piese de costum. Inclinem spre prima variantă având în primul rând în vedere cel puțin două descoperiri cu caracter excepțional, care prezintă, modelate plastic, aceste pandantive. Este vorba, mai întâi, de o statueta antropomorfă provenind din cercetările sistematice de la Cucuteni-Cetățuie²⁰ (fig. 8/1). La gâtul ei este figurat plastic un pandantiv „en violon” reprezentat foarte clar. Este realizat dintr-o pastilă de lut modelată în forma inconfundabilă a unui astfel de pandantiv care a fost aplicată, apoi, pe statueta. În al doilea rând, este vorba de unul dintre altarele sau fațadele de templu de la Trușești²¹ (fig. 8/2). Ambele reprezentări antropomorfe figurate pe acesta prezintă, la gât, ca pandantive, astfel de artefacte. Descoperirile în contexte primare, în necropole, din ariile culturale învecinate (necropola de la Varna²²) indică aceeași modalitate de utilizare.

Tot ca reprezentări ale pandantivelor „en violon” au fost interpretate zeci de reprezentări incizate sau pictate la gâtul statuetelor antropomorfe sau pe obiecte antropomorfizate²³. Apar pe piese din aproape toate stațiunile Cucuteni A la Drăgușeni²⁴ (fig. 9/4), Dumești²⁵ (fig. 9/3), Scânteia²⁶ (fig. 1,

19 D. Monah, *op. cit.*, (și bibliografia); C. Beldiman, D.-M. Sztancs, D.-L. Buzea, *op. cit.*, p. 221-256 (și bibliografia).

20 M. Petrescu-Dimbovița, *Cucuteni*, București, 1966, fig. 25/1.

21 Idem, M. Florescu, A. C. Florescu, *op. cit.*, p. 528-530, fig. 372/6.

22 Mach, *Herrschaft und Gold. Das Gräberfeld von Varna (Bulgarien) und die Anfänge einer neuen europäischen Zivilization*, Saarbrücken, 1988, p. 61-62, pl. 30-31

23 D. Mohah, *op. cit.*, p. 139-140.

24 S. Marinescu-Bîlcu, A. Bolomey, *Drăgușeni. A Cucutenian Community*, București-Tübingen, 2000, p. 65-66, fig. 52.

25 R. Maxim-Alaiba, *Le complexe de cult de la phase Cucuteni A3 de Dumești (dép. de Vaslui)*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique dédié au centenaire des première découvertes de Cucuteni (Iași – Piatra Neamț 24-28 septembre 1984)*, eds. M. Petrescu-Dimbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica, BAI, I, Iași, 1987, p. 269-386, fig. 1-3.

26 A. Nițu, V. Chirica, *Două vase cucuteniene cu caractere antropomorfe recent descoperite*, în *Hierarus*, VII-VIII, 1979, p. 17-37, fig. 1-2.

5-6), Trușești²⁷, Hoisești²⁸, Frumușica²⁹ (fig. 9/5), Ruginoasa³⁰ (fig. 9/2). Ele constituie, în clasificarea noastră, reprezentările cu caracter implicit.

Aceste pandantive și reprezentările lor au fost interpretate ca o imagine feminină în poziție de naștere, schematizarea extremă a poziției de naștere pe pământ, au fost considerate amulete legate de cultul fecundității, protectoare ale femeilor gravide și ale nașterii³¹. Această reprezentare a primit, relativ recent, și o altă interpretare, aceea de reprezentare a poziției orante³².

Un al doilea tip de pandantiv reprezentat pe plastica antropomorfă este pandantivul discoidal. Cunoscute și sub numele de discuri ornamentale, piesele de acest tip au beneficiat de o atenție mai redusă în literatura de specialitate. Au fost interpretate ca o variantă schematizată a pandantivelor „en violon”, cu potențe apotropaice³³. Au avut aproximativ aceeași durată de utilizare ca și pandantivele „en violon” (Precucuteni III-Cucuteni A4). Prezența pieselor din metal în componența tezaurilor cucuteniene (Hăbășești³⁴, Brad³⁵, Cărbuna³⁶), ne permite să afirmăm că erau, cu siguranță, încărcate cu o mare valoare simbolică. Aceste piese erau teaurizate nu pentru valoarea metalului cât pentru simbolurile codate pe care le conțineau.

S-a apreciat că puteau fi purtate la gât ca pandantive sau cusute pe îmbrăcăminte. Uneori ele sunt figurate plastic la gâtul statuetele antropomorfe. Statueta descoperită la Frumușica³⁷ (fig. 10/3) prezintă clar la gât, ca pandativ, un astfel de disc redat cu toate detaliile lui specifice de realizare. În acest context, cităm alte două descoperiri de la Dobârceni³⁸ (fig. 10/1) și Drăgușeni³⁹ (fig. 10/2) ale unor statuete care poartă la gât pandantive circulare/discoidale. Acestea ar putea constitui reprezentarea aceluiași tip de pandantiv.

În ceea ce privește statueta de la Fedeleșeni⁴⁰ (fig. 10/4), care are figurat un

27 M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, A. C. Florescu, *op. cit.*, p. 500, fig. 353/3.

28 G. Bodi, *Hoisești-La Pod. O așezare cucuteniană pe valea Babluiuului*, BAM, XIII, eds: V. Spinei, V. Mihăilescu-Bîrliba, Iași, 2010, pl. 51/4.

29 C. Matasă, *Frumușica. Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du Nord, Roumanie*, București, 1946, pl. LV/407 (la ilustrație: Matasă, 1946).

30 V. Chirica, M.-C. Văleanu, *Umanizarea taurului celest. Mărturii ale spiritualității comunităților cucuteniene de la Ruginoasa – Iași*, BAI, XX, Iași, 2008, p. 89-96, fig. 50.

31 D. Monah, *op. cit.*, p. 141-144; H. Dumitrescu, *op. cit.*, 74-80.

32 V. Chirica, M.-C. Văleanu, *op. cit.*, p. 81-90.

33 D. Monah, *op. cit.* p. 140-141.

34 V. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Gostar, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 435, 440, fig. 41/1, pl. CXXXIV.

35 V. Ursachi, *op. cit.*, p. 339, 341-342, pl. II/1-2; III; IV/1.

36 V. Dergačev, *op. cit.*, p. 39, fig. 11/40; 12/41-42.

37 C. Matasă, *op. cit.*, p. 79 și fig. 29.

38 M. Diaconescu, *Plastica antropomorfă cucuteniană din colecțiile muzeelor din județul Botoșani*, în *Hierarus*, XI, 2001, p. 10-11, fig. 4/1.

39 S. Marinescu-Bilcu, A. Bolomey, *op. cit.*, fig. 59/3.

40 D. Monah, *op. cit.*, fig. 61/2.

colier care ajunge până aproape de talie având în partea centrală un pandantiv circular, apreciem că acesta este mai degrabă inelar decât circular, de tipul celui din aur descoperit la Traian-Dealul Fântânilor⁴¹. Golul figurat clar în interiorul reprezentării ne determină să facem această afirmație.

În ceea ce privește reprezentările cu caracter implicit ale unor podoabe pentru gât cu pandantiv central, ele sunt, de asemenea, specifice doar fazei A/Tripolie B I. Pe lângă reprezentarea schematizată a pandantivelor „en violon”, deja amintită, făcând o serie, trebuie amintite în acest context, statuetele antropomorfe purtând la gât, incizat, un pandantiv rombic/romboidal (fig. 11/1, 5-7). Poziționarea acestuia este variabilă. El apare reprezentat atât pe gâtul propriu-zis (pe două statuete de la Cucuteni – fig. 11/6-7) cât și pe piept (ca în reprezentările de pe piesele de la Târpești⁴² – fig. 11/1 și Scânteia⁴³ – fig. 11/5). Dincolo de valoarea simbolică pe care o are, cu siguranță, această reprezentare constituie redarea unui pandantiv. S-a apreciat că ar putea fi vorba de reprezentări schematizate ale idolilor „en violon”. Cercetările arheologice documentează și existența unor pandantive rombice (în special din piatră). Considerăm că nu este exclus ca aceste reprezentări să redea astfel de piese.

În aceeași categorie, există și alte reprezentări, cu o morfologie variabilă, destul de greu de sistematizat. Ilustrăm aici unele dintre ele provenind de la Scânteia⁴⁴ (fig. 11/2) și Ruginoasa (fig. 11/3-4).

Ultima mare grupă de podoabe pentru gât o reprezintă ceea ce noi am numit **decorațiile pentru gât sofisticate**. Ele sunt prezente în toate fazele culturii dar constituie mai curând o excepție.

La nivelul fazei A ținem să menționăm, în această categorie, piesa numită de descoperitorii săi *Adonis de la Ruginoasa* provenită din așezarea Cucuteni A₃ de pe Dealul Drăghici⁴⁵ (fig. 12/1). În primul rând ținem să subliniem faptul că este vorba de o statueta antropomorfă masculină. Este cunoscut că în cultura Cucuteni statuetele antropomorfe feminine sunt preponderente. Raritatea reprezentărilor antropomorfe masculine este o constantă și în alte culturi. Ceea ce ne reține atenția în acest moment este faptul că statuetele masculine sunt mult mai puțin decorate față de cele feminine. Avem, în primul rând, în vedere faptul că lipsește decorul incizat și pictat care acoperă corpul majorității statuetelor feminine. În al doilea rând, în ceea ce privește

41 H. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 69-93, fig. 1-2.

42 S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR Int. Ser., 107, 1981, fig. 188/1.

43 C.-M. Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A3 de la Scânteia (jud. Iași)*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 53-56, fig. 1/15, 17; Eadem, S. Țurcanu, *op. cit.*, nr. catalog 361, p. 143.

44 *Ibidem*, nr. catalog 360, p. 143.

45 C.-M. Lazarovici, G. Lazarovici, *Despre unele reprezentări antropomorfe masculine din cultura Cucuteni*, în *AMM*, XXX, 1, 2009, p. 39-43 (la ilustrație: Lazarovici, Lazarovici, 2009).

reprezentările plastice ale elementelor de ornamentație evidențiate pe statuetele masculine, acestea se reduc în special la două tipuri: centura/brâul și eșarfa/diagonala. Cu siguranță că este vorba de respectarea unor canoane stricte de reprezentare de la care artizanii cucutenieni făceau rareori rabat. Există însă și descoperiri excepționale ale unor decorații ce reprezintă unicate în aria cucuteniană. Statueta reprezintă un personaj care poartă la gât un colan masiv compus din patru benzi orizontale. Sub zona centrală a colanului, pe pieptul statuetei, sunt poziționați doi butoni (discuri ornamentale?). Coborând dintr-o a cincea bandă a colanului, care lipsește (=se întrerupe) deasupra butonilor, flancându-i, sunt reprezentate, poziționate vertical, patru șiraguri în partea stângă a statuetei (privită frontal) și alte cinci, în partea dreaptă, de dimensiuni inegale, atât în ceea ce privește lungimea, lățimea cât și grosimea. Au fost realizate din benzi plate de lut, incizate orizontal cu scopul de a crea impresia unei decorații compozite. Ele sunt compuse din 9 până la 13 elemente decorative. Ar putea reprezenta mărgele sau chiar *saltaleoni*, așa cum înclină să creadă descoperitorii⁴⁶.

Același tip de reprezentare se regăsește la brâul statuetei. Din păcate, jumătatea inferioară a piesei este păstrată doar parțial dar ne putem face o idee despre tipul de decorațiune reprezentat. Este vorba de un brâu dublu, realizat prin aplicarea a două benzi semicirculare de lut în jurul abdomenului. Din acestea coboară, în aceeași poziție verticală ca și la gât, șiraguri de dimensiuni inegale. Maniera de redare este aceeași ca și în cazul podoabei pentru gât: benzi mici, plate, din lut (din care s-au păstrat doar 8: 3 fragmentare și 5 întregi) în care, prin incizie (cu un obiect ascuțit) sau prin apăsare (cu un obiect cu tăiș) în lutul moale au fost realizate mici linii verticale în scopul de a crea impresia unei decorații compozite. Interesant este faptul că dacă la gât numărul de elemente componente ale acestor benzi este variabil, pentru cele integrale păstrate la brâu, numărul este constant, fiind vorba de cinci astfel de mici părți componente, cu dimensiuni reprezentate inegal (avem în vedere lățimea dar și lungimea benzilor).

Adonis de la Ruginoasa reprezintă un *uniquum* în aria culturii Cucuteni. Mult mai mult decât alte tipuri de reprezentări, acesta ne ajută să ne facem o idee despre somptuozitatea pieselor de podoabă cucuteniene. În plus, ne furnizează date despre faptul că anumite tipuri de decorații erau realizate (și purtate) în „seturi”. Piese componente ale celor două tipuri de decorații erau, cu siguranță, aceleași chiar dacă existau, diferențieri, firești, între numărul și dimensiunea pieselor lor componente.

Pentru faza B a culturii, în aceeași categorie, a decorațiilor sofisticate, putem include două reprezentări aproximativ similare, una realizată prin

46 *Ibidem*, p. 40-43.

incizie (provenind din așezareade la Fetești⁴⁷ – fig. 12/2) și o alta realizată prin pictură (provenind din așezarea de la Podei-Tg. Ocna⁴⁸ – fig. 12/5). Este vorba de un colier, în V, care la un moment dat se desfăce în evantai având un aspect simetric. Pe statueta de la Fetești colierul are 10 terminații/palmete în timp ce cel de pe statueta de la Podei are numai 6. În opinia noastră este vorba de reprezentarea aceluiași tip de piesă de podoabă care a fost cunoscută și utilizată atât de comunitățile de la Fetești cât și de cele de la Podei-Tg. Ocna.

Tot în aceeași categorie, decorații sofisticate, includem câteva piese care poartă pe piept niște ornamente mai mult sau mai puțin elaborate atârând dintr-un colier figurat la baza gâtului. Este vorba atât de reprezentări aplicate (fig. 12/6), incizate (fig. 12/4) sau pictate (fig. 12/3). Ele constituie reflectarea unor podoabe compuse: trei pandantive masive suspendate în același punct al unui colier (la Ruginoasa), patru șiraguri atârând dintr-un colier (la Dumeni⁴⁹) sau numai două (la Koszilowce), legate între ele și având capetele rotunjite.

*

Acestea sunt tipurile principale de podoabe pentru gât figurate pe plastica cucuteniană. Deși nu foarte frecvente, acestea apar reprezentate în toate fazele de evoluție ale complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie.

Piese prezentate poartă incifrat un cod echivoc acoperind mai multe tipuri de diferențiere. Cu siguranță ele reprezentau simboluri codificate corespunzând unei anumite structuri și ierarhizări a panteonului zeităților cucuteniene.

Este clar că aceste piese au jucat un rol important în viața socio-rituală a comunităților cucuteniene și că aceasta a cunoscut fluctuații în cei aproximativ 1000 de ani de existență a culturii. Reprezentările analizate de pe plastica antropomorfă sau de pe piesele antropomorfizate nu reflectă întotdeauna realitățile arheologice. Colierele propriu-zise se regăsesc în toate fazele de evoluție ale culturii. În ceea ce privește pandantivele, deși au fost descoperite în așezări datând din toate fazele, ele nu se regăsesc și în podoabele figurate pe statuetele fazelor A-B și B. Totuși, faptul că pandantivele *en violon* și cele discoidale (care dispar după faza A a culturii Cucuteni) erau purtătoare ale unor proprietăți sau mesaje care, din motive care ne scapă în prezent, au devenit vetuste la un moment dat, ceea ce a determinat ca ele să aibă un ciclu de viață mai scurt, este reflectat și de plastica antropomorfă.

47 C.-M. Lazarovici, Gh.-C. Lazarovici, S. Țurcanu, *Cucuteni – A Great Civilization of the Prehistoric World*, ed. L. Stratulat, Iași, 2009, p. 204, catalog 344 (la ilustrație Lazarovici *et alii*, 1999).

48 D. Monah, *op. cit.*, p. 426, fig. 174/2.

49 M. Diaconescu, *op. cit.*, p. 13, fig. 9/1.

Abstract

NECK ORNAMENTS PRESENT ON THE CUCUTENI-TRIPOLIE ANTHROPOMORPHIC STATUETTES

Although, usually, deities of Cucutenian pantheon are shown in the sacred ritual nudity sometimes, Cucutenian artisans did not resist the temptation to embellish the divinity with clothing items, hair styles or jewelry well known to them, with various degrees of stylization. It was considered that Cucutenian statuettes were embellished by Cucutenian artists with the most precious jewelry known or created by them.

The paper aims at achieving an analysis of the neck ornaments present on the Cucutenian anthropomorphic art. This important source of documentation, corroborated with the information provided by the analysis of the items themselves, allows us to visualize the types of neck ornaments known by the Cucutenian communities.

List of figures:

- Fig. 1. Plastically shaped collars: 1, 3, 5, 7-8, simple; 2, 4, 6, double; 9, triple. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, 9, Trușești; 2, zona Moldovei; 3, 5-8, Ruginoasa (unpublished); 4, Cucuteni-Cetățuie. 1, apud Petrescu-Dîmbovița et alii, 1999; 2-9, photo: S. Țurcanu, M. Neagu (different scales).
- Fig. 2. Incised collars: 3, simple; 2, double; 1, triple. Cucuteni B/ Tripolie C I: 1, Frumușica; 2, Stina 4; 3, Cicirkozivka. 1, apud Matasă, 1946; 2-3, apud ETT (different scales).
- Fig. 3. Incised and impressed collars: 1, 4, 6, 7, simple; 2-3, 5, double. 1, 4, Cucuteni A-B/ Tripolie B II. 1, Chalep'e; 4, Nemirovo; 2-3, 5-7, Cucuteni B/Tripolie C I-C II. 2, 5-6, Koszylowce; 3, Kolomiščina; 7, Suhostav. 1-7, apud Pogoševa, 1985 (different scales).
- Fig. 4. Incised (1-3, 5-6) and impressed (4, 7) collars. 2, 7, simple; 4-5, double; 3, triple; 1, quadruple; 6, sextuple. 7, Cucuteni A/Tripolie B I; 6, Cucuteni A-B/ Tripolie B II; 1-5, Cucuteni B/Tripolie C I. 1, Sușkivka; 2, region of Moldavia; 3, Scučinka; 4, Dolhasca; 5, Drăgușeni; 6, Fetești; 7, Răucești. 1, 3, apud ETT; 2, 4-7, photo S. Țurcanu (different scales).
- Fig. 5. Painted collars: 1, double; 2, simple; 3, triple. Cucuteni A-B/Tripolie B II: 2, Traian-Dealul Fântânilor; Cucuteni B/Tripolie C I-C II: 1, region of Moldavia; 2, Krutuha-Jolob. 1, apud Popovici, Simiciuc, 1979; 2, apud ETT; 3, apud Monah, 1997 (different scales).
- Fig. 6. Painted collars: 1, 5, 7, simple; 2, double; 3, quintuple; 4, quadruple. Cucuteni A/ Tripolie B I: 5, Scânteia; Cucuteni B/Tripolie C I-C II: 1, 6, Koszylowce; 2, Volodomirivka; 3, Costești; 4, Suskova. 1-2, 6, Pogoševa, 1985; 3-4, 6, apud ETT; 5, photo M. Neagu (different scales);
- Fig. 7. Combined collars: 1-3. Cucuteni B/Tripolie C I: 1, Mărgineni; 2, Koszylowce;

3, Ghelăiești. 1, 3, apud Monah, 1997; 2, apud Pogoșeva, 1985 (different scales).

Fig. 8. Collars with central “en violon” pendant. Explicit representations: 1-2. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, Cucuteni-Cetățuie; 2, Trușești. 1, photo M. Neagu; 2, photo Gh. Lazarovici (different scales).

Fig. 9. Collars with central “en violon” pendant. Implicit representations: 1-7. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, 6-7, Scânteia (6, unpublished); 2, Ruginoasa; 3, Dumești; 4, Drăgușeni; 5, Frumușica. 1-3, 5, 6-7, apud Lazarovici et alii, 2009; 4, photo S. Țurcanu (different scales).

Fig. 10. Collars with central circular/discoid pendant. Explicit representations: 1-4. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, Dobârceni; 2, Drăgușeni; 3, Frumușica; 4, Fedeleșeni. 1-3, photo S. Țurcanu; 4, apud Monah, 1997 (different scales).

Fig. 11. Collars with central pendant. Implicit representations: 1-7. 1, 5-7, rhomboid pendants; 2-4 atypical shapes. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, Târpești; 2, 5, Scânteia; 3-4, Ruginoasa (unpublished); 6-7, Cucuteni-Cetățuie.1, apud Lazarovici et alii, 1999; 2-7, photo M. Neagu (different scales).

Fig. 12. Sophisticated neck ornaments: 1-6. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, 6; Cucuteni B/Tripolie C I: 2, 3-5. 1, 6, Ruginoasa (6, unpublished); 2, Fetești; 3, Koszyłowce; 4, Dumeni; 5, Podei-Tg. Ocna. 1-2, apud Lazarovici et alii, 1999; 3, apud ETT; 4-6, photo S. Țurcanu (different scales).

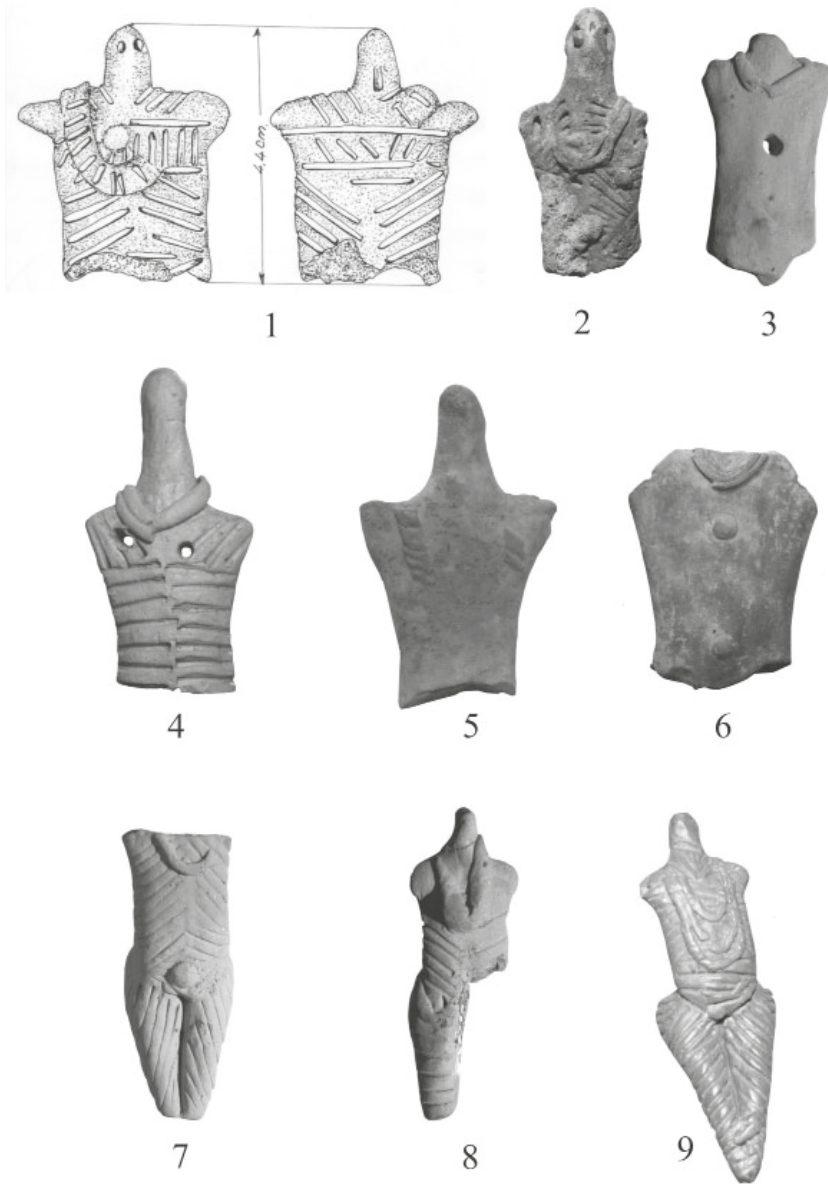

Fig. 1.

Coliere propriu-zise modelate plastic: 1, 3, 5, 7-8, simple; 2, 4, 6, duble; 9, triplu. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, 9, Truşeşti; 2, zona Moldovei; 3, 5-8, Ruginoasa (inedite); 4, Cucuteni-Cetăţuie. 1, după Petrescu-Dîmboviţa *et alii*, 1999; 2-9, foto: S. Ţurcanu, M. Neagu (scări diferite).

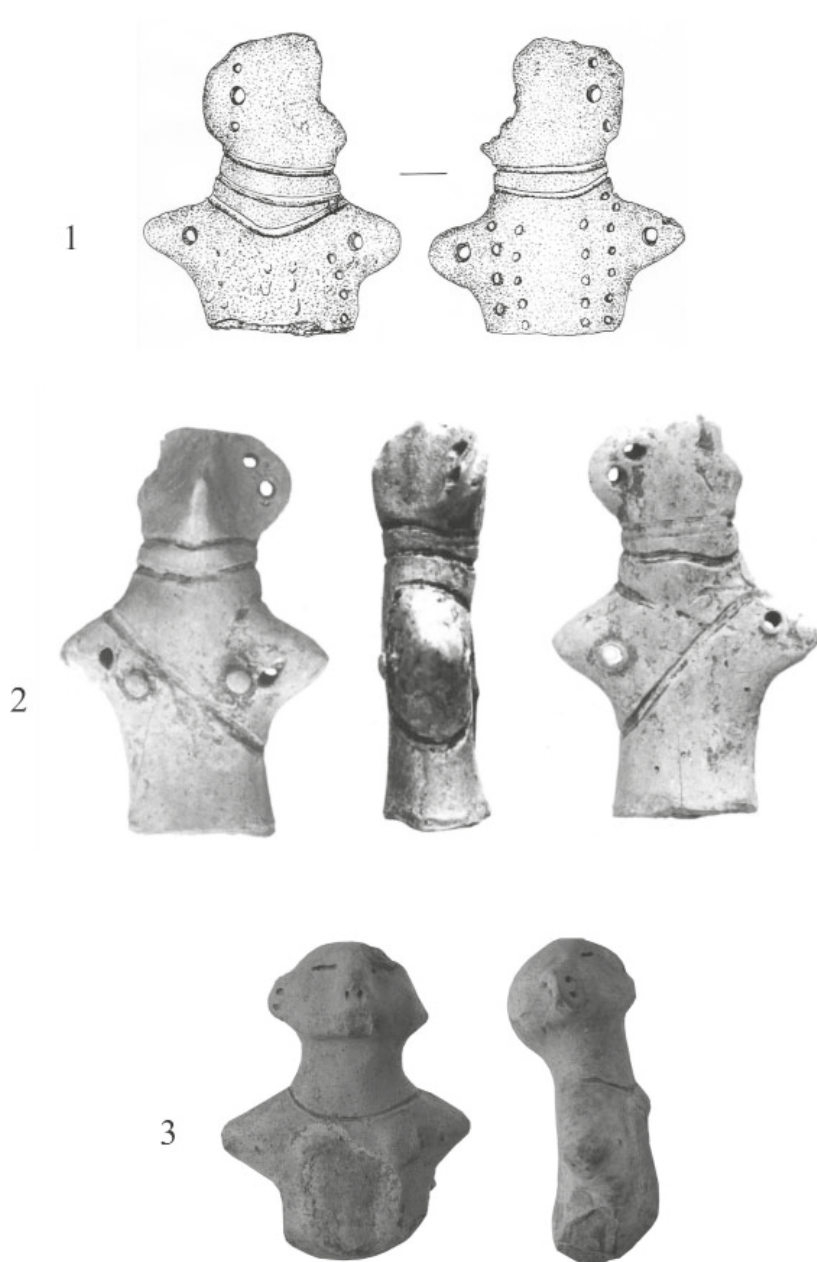

Fig. 2.

Coliere propriu-zise incizate: 3, simplu; 2, dublu; 1, triplu. Cucuteni B/ Tripolie CI: 1, Frumușica; 2, Stina 4; 3, Cicirkozivka. 1, după Matasă, 1946; 2-3, după ETT (scări diferite).

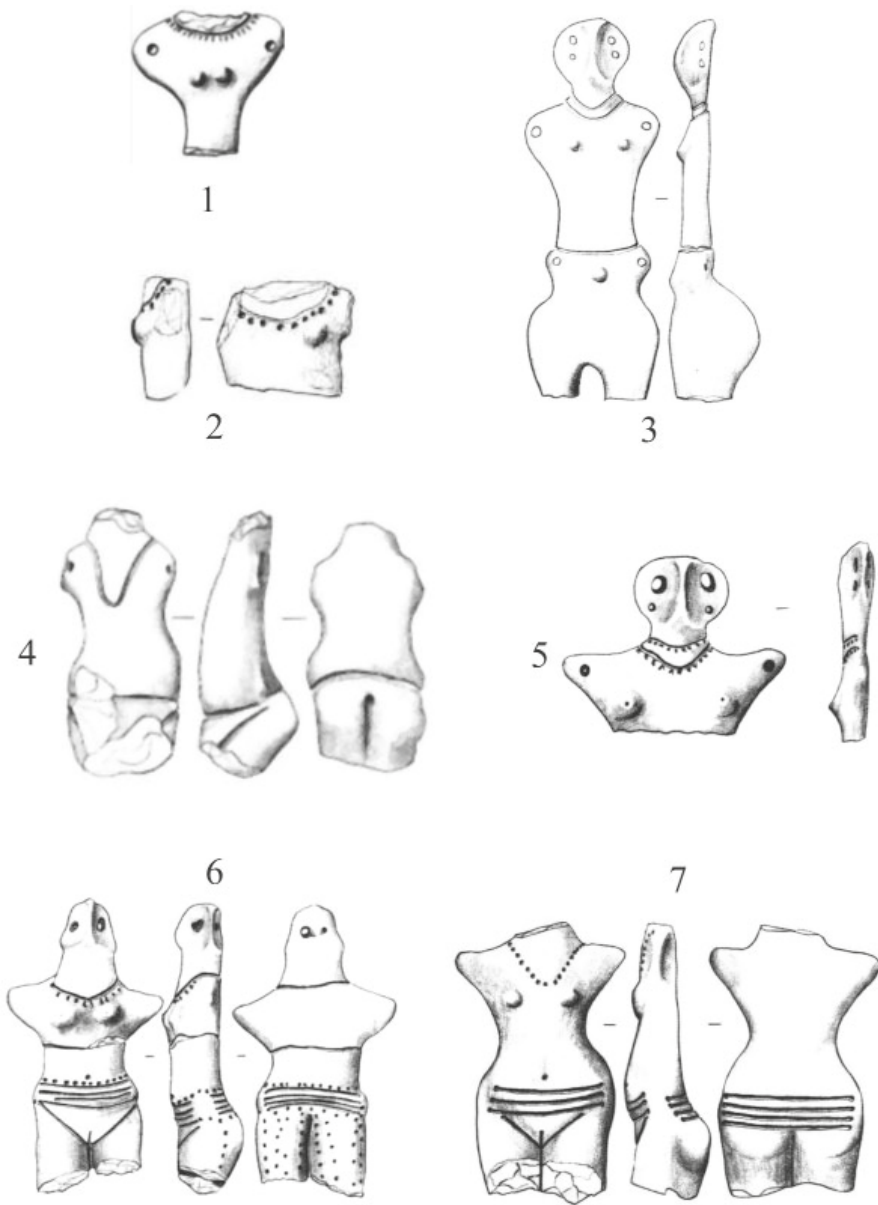

Fig. 3.

Coliere propriu-zise realizate prin incizii și impresiuni: 1, 4, 6, 7, simple; 2-3, 5, duble. 1, 4, Cucuteni A-B/Tripolie B II. 1, Chalep'e; 4, Nemirovo; 2-3, 5-7, Cucuteni B/Tripolie C I-C II. 2, 5-6, Koszylowce; 3, Kolomiščina; 7, Suhostav. 1-7, după Pogoševa, 1985 (scări diferite).

Fig. 4.

Coliere propriu-zise realizate prin incizii (1-3, 5-6) și impresiuni (4, 7). 2, 7, simple; 4-5, duble; 3, triplu; 1, cvadruplu; 6, cu șase șiraguri. 7, Cucuteni A/Tripolie B I; 6, Cucuteni A-B/Tripolie B II; 1-5, Cucuteni B/Tripolie C I. 1, Sușkivka; 2, regiunea Moldovei; 3, Scučinka; 4, Dolhasca; 5, Drăgușeni; 6, Fetești; 7, Răucești. 1, 3, după ETT; 2, 4-7, foto S. Țurcanu (scări diferite).

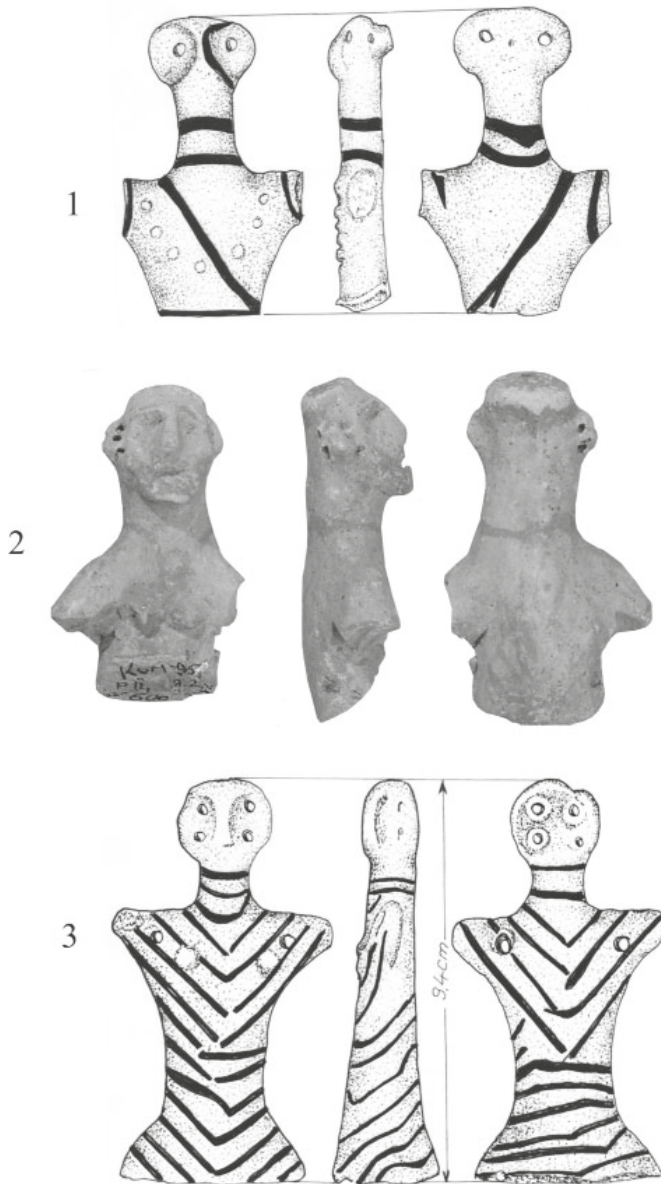

Fig. 5.

Coliere propriu-zise pictate: 1, dublu; 2, simplu; 3, triplu. Cucuteni A-B/Tripolie B II: 2, Traian-Dealul Fântânilor; Cucuteni B/Tripolie C I-C II: 1, regiunea Moldovei; 2, Krutuha-Jolob. 1, după Popovici, Simiciuc, 1979; 2, după ETT; 3, după Monah, 1997 (scări diferite).

Fig. 6.

Coliere propriu-zise pictate: 1, 5, 7, simple; 2, dublu; 3, cu cinci șiraguri; 4, cvadru plu.
 Cucuteni A/Tripolie B I: 5, Scânteia; Cucuteni B/Tripolie C I-C II: 1, 6, Koszyłowce; 2,
 Volodomirivka; 3, Costești; 4, Suskova. 1-2, 6, Pogoševa, 1985; 3-4, 6, după ETT; 5, foto M.
 Neagu (scări diferite);

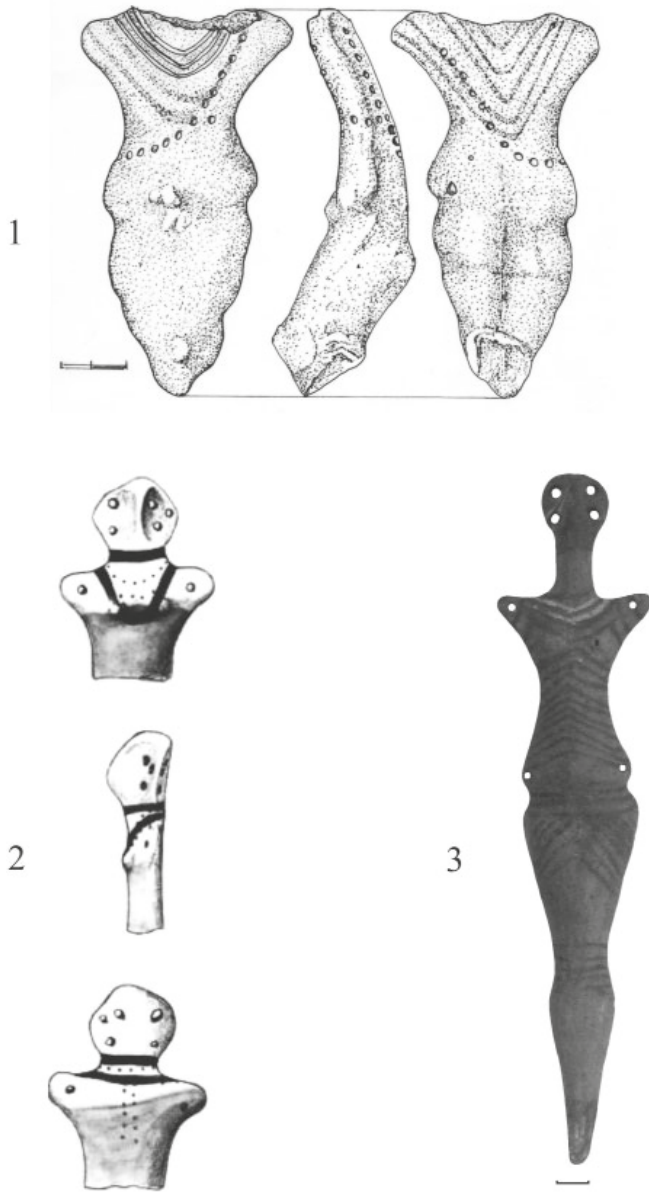

Fig. 7.

Coliere propriu-zise combinate: 1-3. Cucuteni B/Tripolie C I: 1, Mărgineni; 2, Koszylowce; 3, Ghelăiești. 1, 3, după Monah, 1997; 2, după Pogoševa, 1985 (scări diferite).

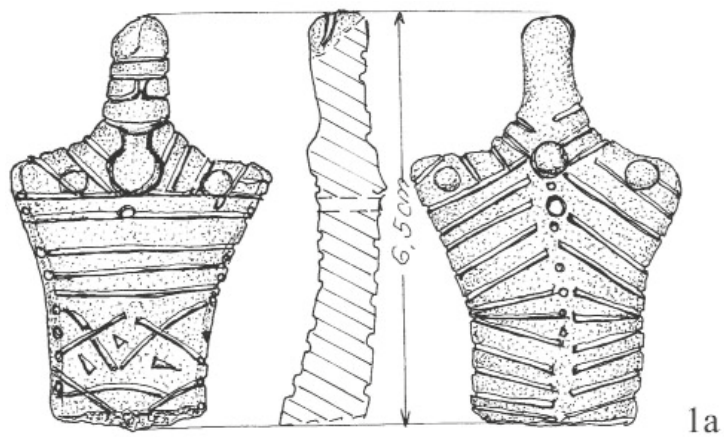

Fig. 8.

Coliere cu pandantiv central „en violon”. Reprezentări explicite: 1-2. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, Cucuteni-*Cetățuie*; 2, Trușești. 1, foto M. Neagu; 2, foto Gh. Lazarovici (scări diferite).

Fig. 9.

Coliere cu pandantiv central „en violon”. Reprezentări implicite: 1-7. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, 6-7, Scânteia (6, inedit); 2, Ruginoasa; 3, Dumești; 4, Drăgușeni; 5, Frumușica. 1-3, 5, 6-7, după Lazarovici *et alii*, 2009; 4, foto S. Țurcanu (scări diferite).

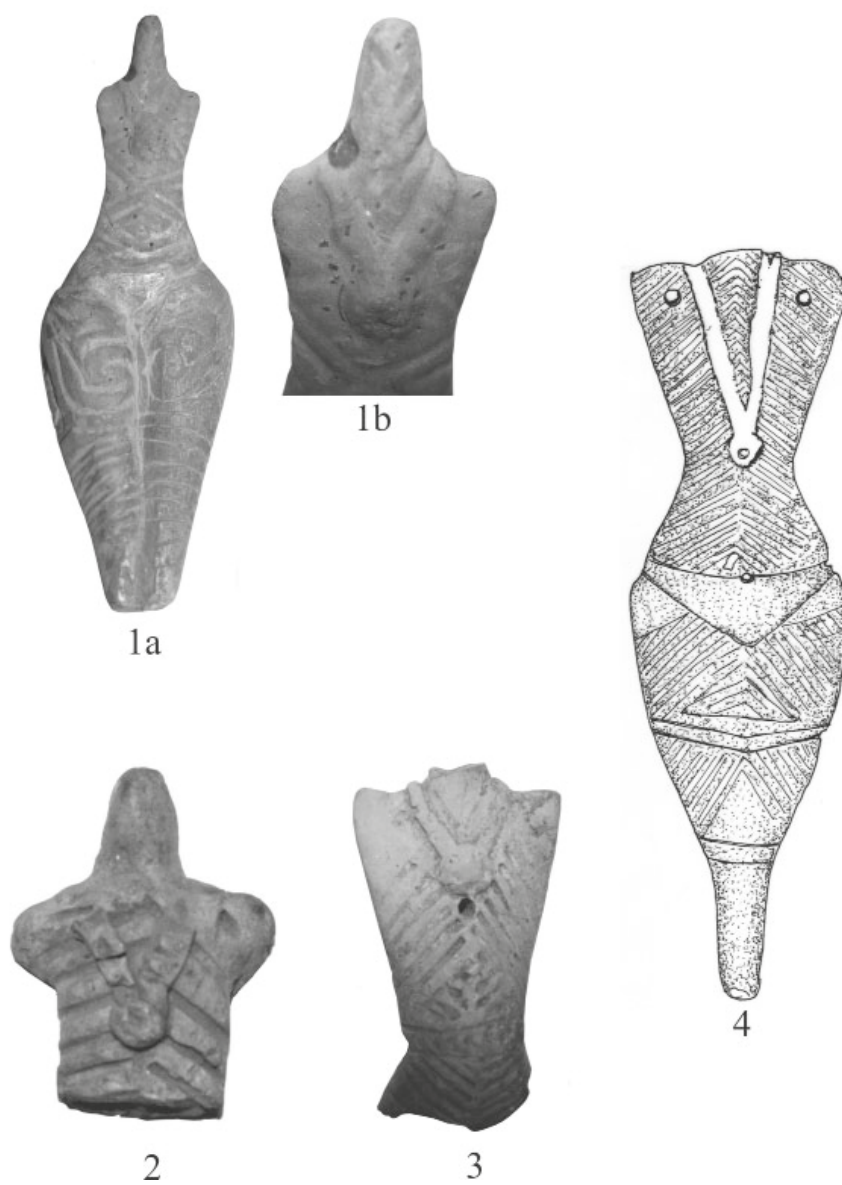

Fig. 10.

Coliere cu pandantiv central circular/discoïdal. Reprezentări explicite: 1-4. Cucuteni A/ Tripolie B I: 1, Dobârceni; 2, Drăgușeni; 3, Frumușica; 4, Fedeleșeni. 1-3, foto S. Țurcanu; 4, după Monah, 1997 (scări diferite).

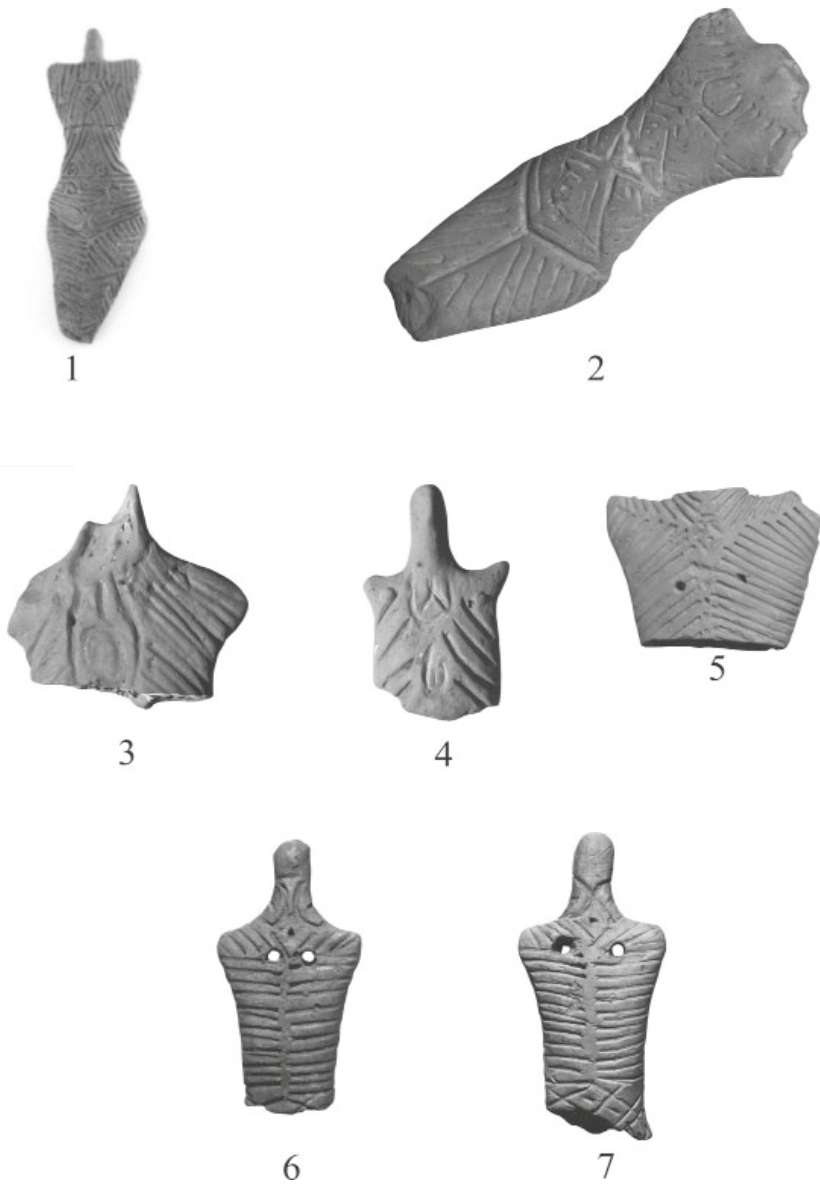

Fig. 11.

Coliere cu pandantiv central. Reprezentări implicite: 1-7. 1, 5-7, pandantive rombice; 2-4 forme atipice. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, Târpești; 2, 5, Scânteia; 3-4, Ruginoasa (inedite); 6-7, Cucuteni-Cetățuie. 1, după Lazarovici *et alii*, 1999; 2-7, foto M. Neagu (scări diferite).

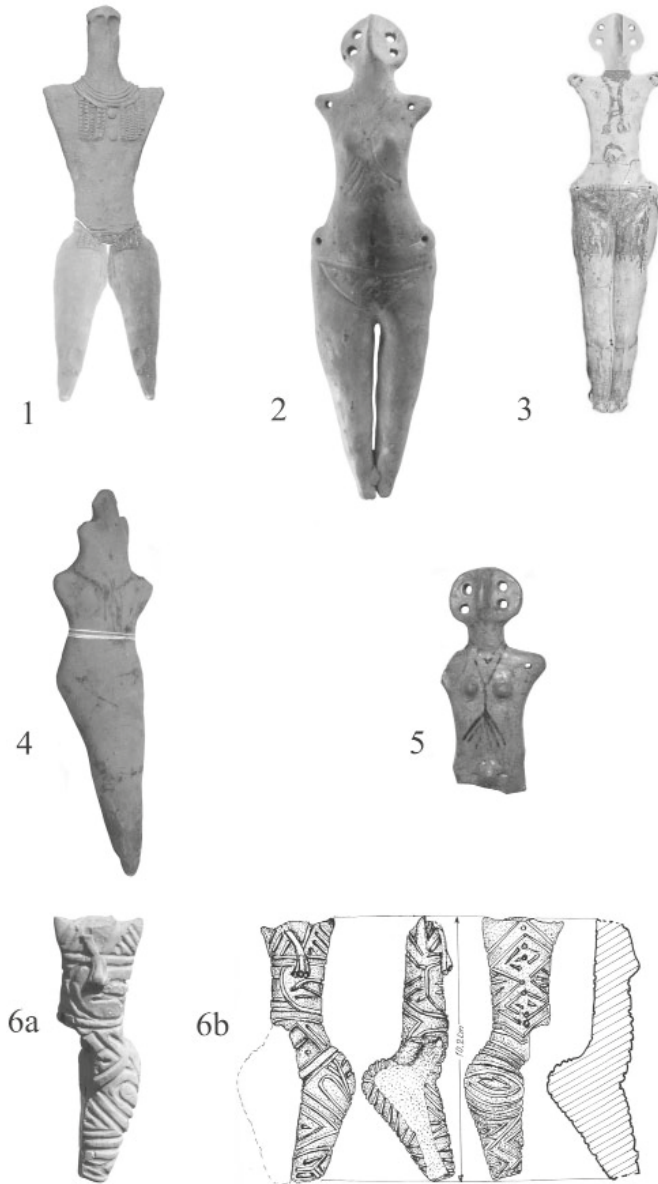

Fig. 12.

Decorații pentru gât sofisticate: 1-6. Cucuteni A/Tripolie B I: 1, 6; Cucuteni B/Tripolie C I: 2, 3-5. 1, 6, Ruginoasa (6, inedit); 2, Fetești; 3, Koszylowce; 4, Dumeni; 5, Podei-Tg. Ocna. 1-2, după Lazarovici *et alii*, 1999; 3, după ETT; 4-6, foto S. Țurcanu (scări diferite).